

JIŘÍ SVOBODA

NEJKRÁSNEJŠÍ POVĚSTI JIŽNÍ MORAVY

Z MORAVSKÉHO KRASU A OKOLÍ

KLOUKAN

edice
KLO KAN

Copyright © Jiří Svoboda, 2008

Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.

Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Copyright © Jiří Svoboda

Redakční úprava Vlasta Kohoutová

Ilustrace Michal Riedl

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek,

v edici Klokan, 2008

shop@alpress.cz

Vydání první

ISBN 978-80-7633-671-1

*Skály se k sobě tulí,
Punkva líbá modré nehty pomněnce,
muži jsou ze žuly,
ženy z vápence.*

*Skalnaté kopce, stvořené pro kamzíky
protahují si nalomený vaz.
Pod zemí houstne mléko pro krápníky,
to je Moravský kras.*

Vítězslav Nezval

OD ŠUMBERY K BÝČÍ SKÁLE

(pověsti z jižní části Moravského krasu)

Na jihu se Moravský kras téměř dotýká Brna. Osou této jeho části je malebné údolí ponorné Říčky, jímž se dá kolem rekreačních rybníků dojít k místu, kde nad Horním mlýnem potok po asi dvoukilometrové pouti podzemím opět vyvěrá na denní světlo.

O necelý kilometr výše proti proudu se nachází jeskyně Pekárna proslulá archeologickými nálezy ze starší doby kamenné, zejména rytinou souboje tří bizonů na koňské kosti. Znamé jsou rovněž Ochozská jeskyně a jeskyně Švédův stůl, v níž byla nalezena čelist neandrtálce.

Nedaleká Ochoz je uváděna již k roku 1284, byla známá pálením vápna a dnes je oblíbeným výletním místem.

Jihozápadním směrem, mezi Maloměřicemi a Líšní, se vypínají Hády (424 m n. m.), odkud je pěkný pohled na Brno i na širší okolí. Jejich součástí je i pověstmi opředená skála Šembera s památníkem S. K. Neumanna, který zde rád pobýval.

Již v údolí Svitavy leží Bílovice nad Sv. známé především pobytem řady literátů. Vedle již zmíněného S. K. Neumanna si je oblíbili např. Rudolf Těsnohlídek, bratři Čapkové, Jiří Mahen a řada dalších.

O něco výše proti proudu se v Adamově, měště se staletou průmyslovou tradicí, můžeme obdivovat tzv. Světelskému oltáři z 16. stol. Západním směrem leží, rovněž obklopeno rozsáhlými lesy, známé poutní místo Vranov s raně barokním kostelem a s barokní hrobkou Lichtenštejnů z počátku 18. stol.

V Adamově začíná Josefské údolí, jímž lze proti proudu Křtinského potoka kolem hutě Františky (1754) dojít k proslulé Býčí skále, jeskyni, v níž roku 1872 odkryl J. Wankel tzv. Halštatský pohřeb. Kolem několika nepřístupných jeskyní, z nichž nejznámější je Vokounka (podle zrádce, který údajně r. 1645 umožnil Švédům dobytí Nového hradu), dojdeme do dalšího poutního místa, do Křtin. V obci stojí za pozornost zámek z 19. stol. a především barokní kostel z 1. pol. 18. stol. stavěný podle návrhu G. Santiniho. Na hlavním oltáři stojí uctívaná socha Madony z 15. stol.

ŠEMBERA

Mezi Obřany a Líšní byl kdysi skryt hrad loupeživého rytíře Šembery. Žádný pocestný, ba ani kupec s ozbrojeným průvodem si nemohl být jist před Šemberovou lotrovskou rotou. Mnoho lidí zde připravila o majetek a mnohé i o to nejcennější – o život.

Začali se tedy cestě údolím vyhýbat, putovali do Brna jinudy, ale příliš jim to nepomohlo, Šemberovi špehové je dokázali vysлідit kdekoli, a hrůza, která ovládala celý kraj, neměla konce. Marně pán brněnského hradu vysílal ozbrojené hlídky, aby po té bandě raubírské i po jejich peleši pátrali, ale nebylo to nic platné. Několikrát Šemberu už málem zajali, ale on jim i se svými kumpány vždy jako zázrakem unikl, ztratil se beze stopy. Cestu do svého skalního doupěte znal pouze on a jeho věrní, jinak tam živá duše neza-bloudila.

Proto se jedné bouřlivé noci podivil, když pod oknem paláce uslyšel rachot kol. Podivil se proto, že dobře věděl, že všechny tajné stezky, co sem vedou, jsou tak úzké, že jen některými, a pouze stěží, projel jezdec na koni. Ale povoz? Vyloučeno! Vždyť sem nevede žádná cesta! Vyhlédl z okna, a strnul úžasem! Na nádvoří stál černý kočár, okénka zastřena černými závěsy, a černí koně, co do něj byli zapřaženi, tam stáli nehybně jako sochy.

Šembera byl darebák nad darebáky, ale žádný zbabělec. To o něm nemohl říct nikdo. Seběhl po schodech jako blesk a běžel k tomu povozu, aby se podíval, kdo to tak tajuplně přijel. A zrovna když chtěl odhrnout záclonu z okna, se to stalo. Zevnitř se náhle vymrštila chlupatá ruka s obrovskými špičatými drápy, které se zaťaly do lapkovy hrudi. Šembera byl strašlivou silou vtažen do kočáru, oslnivý blesk ozářil hrad i jeho okolí, vzápětí nastala tma jako v pytli, zarachotil ohlušující hrom a po celém hradě byl najednou cítit sirný puch. Pak práskl bič, vraníci ožili, zvedli hlavy a zaržáli, že to prý slyšeli až v Líšni i v Obranech, a kočár se rozjel šílenou rychlostí strmou strání vzhůru a zmizel ve vchodu do jedné z jeskyní, kterými byla skála jakoby provrtána. Ráno bylo celé to hrozné místo prázdné a pusté. Se Šemberou zmizeli i jeho zločinní kumpáni a říkalo se pak, že všechny za jejich zločiny odnesl sám vládce pekel.

Dnes je ta skála, nebo spíše to, co z ní zbylo po stavbě železnice roku 1844, oblíbeným výletním místem a říká se jí Šembera nebo také Šumbera.

ŠVÉDŮV STŮL

V Ochozi žila chudá vdova se synem Jeníkem. Pomáhala u sedláků a Jeník pásal kozu. Z té trochy mléka, co jim dávala, si dělali tvarůžky. Jednou Jeník s kozou zabloudil až k Hornímu mlýnu a dobrosrdečná panímáma mu dala buchtu. Usadil se v místě, kde Říčka opouštěla podzemní bludiště, a chystal se do ní pustit. A najednou kde se vzala, tu se vzala, stála před ním stará babička, a jestli by jí kousek nedal, že má hlad. Jeník měl dobré srdce, buchtu rozlomil

a půlku jí podal. Babička si pochutnala a pak Jeníka zavedla ke vchodu do jeskyně, kterou on dobře znal. Jmenovala se Švédský stůl a v dobách válečných prý sloužila jako úkryt. Babička mu vyprávěla, že za švédských válek sem obyvatelé Ochoze ukryli kostelní poklad, ale jeden zlý a lakomý člověk Švédům to tajemství prozradil, a ti se jej zmocnili. Posilnění vínem si pak poklad dělili před vchodem do sluje. Rozbíjeli vzácné kalichy, z křížů vylamovali drahé kameny, rvali se o ně i o těch pár zlatáků, co tady našli.

„A tak si myslím, že by ses měl podívat, jestli tam něco nezapomněli,“ dořekla babička a vyzvala Honzíka, aby sestoupil do jeskyně. Jeník si pomyslel, že je to zbytečné, vždyť s kamarády to tu prozkoumal už mnohokrát, ale když babička nepřestávala naléhat, dal si říci. Sestoupil snad jen dva sáhy, a spatřil kousek pod sebou hromádku zlatáků. Leskly se jako kuřátka. Hbitě je sesbíral, a už je nese babičce, že se s ní rozdělí. Ale babička už před jeskyní nečekala, jen kozička se tam spokojeně pásla. Jeník pochopil, že ta babička nebyla vůbec obyčejná, snad to byla dobrotivá víla, a pospíchal domů. Zlatáky dal mamince a od té doby se jim žilo mnohem lépe a na kouzelnou babičku nikdy nezapomněli.

MLYNÁŘ A JESKYŇKA

✓ V překrásném údolí Řičky stávalo od nepaměti několik mlýnů, vlastně jich tam ještě pár stojí, ale dnes to jsou mlýny pouze podle jména.

A jednou se tam stalo, že se do mladého mlynáře zamilovala jeskyňka. Ono nebylo divu, vždyť to byl fešák nad fešáky, urostlý byl jako jedle, vlasy jako uhel, a když se těma svýma očima, co byly jako trnky, zahleděl nějakému děvčeti do těch jejích, zatočila se mu hlava. Tedy tomu děvčeti možná, ale mlynářovi určitě. On byl totiž při vši té své síle a kráse velice nesmělý, přímo plachý byl. A teď si představte, že ho najednou začala uhánět nadpřirozená bytost!

Dlouho to vůbec netušil, zpočátku ho sledovala tajně, aby ho nevylekala. Ne že by to byla nějaká šereda, to v žádném případě. Ale vlasy měla zelené jako brčál. I oči měla zelené, jako dva koláče velké, a černě podmalované! Být to dnes, zapadla by bez potíží, ale tenkrát poznal každý hned na první pohled, že nepochází z tohoto světa. A teď si představte, že začala tomu mlynářskému nadbíhat!

To jel třeba s moukou, cesta byla úzká, skoro se s povozem prodíral houštinami, a najednou z toho roští vyleze hlava s rozježenými zelenými vlasy a dělá na něj cukrbliky. Není divu, že ho to vyděsilo k smrti. Práskl do koní

a ujížděl z toho místa nepovolenou rychlostí. Jindy mu jen tak přešla přes cestu v těch cárech, co obyčejně jeskyňky nosívaly, spíš nahá než oblečená! A když se jednou ukládal ke spánku, spatřil ji, jak s nosem rozpláclym o skleněnou okenní tabulku civí do jeho komůrky! A oči jí svítily červeně! Měl z toho tenkrát málem smrt, proto se začal vyptávat, jak by se jí mohl zbavit, ale k ničemu to nevedlo. Teprve jedna žebračka na pouti ve Křtinách mu poradila.

Hned koupil dva závoje, černý a bílý. Ten první vymáchal ve svěcené vodě, druhý ve vodě kolínské. Když mu pak jednou nedaleko mlýna zastoupila zamilovaná jeskyňka cestu, usmál se na ni sice trochu křivě, ale přece, a podal jí ten navoněný kus látky. Ta chuděra v domnění, že konečně dosáhla svého, si jej hned přehodila přes hlavu. Nezvyklá vůně ji omámila, a než se vzpamatovala, měla na sobě i ten černý závoj, ten svěcený. Tím ztratila částečně paměť i schopnost vnímat tento svět a musela se vrátit zpět do jeskyní.

Od té doby měl mlynář klid. Po čase si ho našla hezká a mladá žínka, měli kupu dětí a žili šťastně až do smrti.

JAK SE V OCHOZI PROPADL RYBNÍK

V Ochozi měli na návsi mělký rybník. Pak dala vrchnost zvýšit hráz a vody čisté jako sklo i té vodní havěti ještě přibylo. A přistěhoval se tam i hastrman. Ale protože nikomu neškodil a hleděl si jen svého, neměli o něm Ochozští dlouho ani potuchy.

Až jednou. Byl už podzim, foukalo ze strnišť, ale v hospodě bylo útulno a teploučko. Pivo bylo jako křen a jídla z ryb a zvěřiny, kterou dílem dodávali panští myslivci, dílem pytláci, byla vyhlášená. Takhle k půlnoci se otevřely dveře a do výčepu vstoupil malý mužíček v zeleném kabátku. Pod paží nesl velikého kapra a hned s ním k hostinskému, aby mu za něj nalil kořalku, že je nachlazený. Stalo se, neznámý dopil a zmizel. Sotva se za ním zavřely dveře, začal se jeden druhého vyptávat, kdo to byl, ale neznal ho nikdo.

Ty návštěvy se pak čas od času opakovaly a vždycky platil rybou. Na otázku místních, kde vlastně bydlí, místo odpovědi jen cosi zaskřehotal a ukázal rukou někam k návsi. A když jednou objevili pod lavicí, na které seděl, loužičku, bylo jim jasné, že je to vodník. A jak už měli v hlavě, začali hned vymýšlet, co mu příště vyvedou. Marně jim to ti starší a rozumnější rozmlouvali.

A tak když se tam vodní muž zase jednou objevil, bylo volno jen u kamen. Vodník se nejdřív ošival, ale pak se tam přece jen posadil. Za chvíli mu bylo už takové horko, že si odložil svůj zelený kabátek. A na to právě ti šibalové čekali. Jeden z nich ho bleskurychle popadl a šup s ním do ohně. Vodník už tak oslabený tím horkem pohlédl vztekle na posměváčky a zasyčel: „Tak tohle vám nedaruju!“ A zmizel ve tmě. Hospoda se otrásala smíchem, jen ti starší a rozumnější povážlivě pokyvovali hlavami a říkali, že z toho nemůže vzejít nic dobrého.

A taky nevzešlo. V noci budí ponocný starostu a radní, že v rybníku je sotva polovina vody. Tak hned popadli lucerny a běželi zkoumat hráz. Ale ta byla v pořádku. Vody však ubývat nepřestalo, a když spatřili uprostřed velikánský vír, všechno jim došlo. Uražený vodník prorazil dno a voda i s rybami, a vůbec se vším, valila do podzemí. Ráno byl rybník dočista prázdný. Vodník odešel do míst, kde podzemní Říčka vyvěrá ze skály, a žije si tam prý spokojeně dodnes.

Ochozští se pak pokoušeli tu díru ve dně zasypat vším možným, ale marně. A tak dnes ten jejich rybník, na který bývali tak pyšní, připomíná pouze místní název Na Hrázi.

JAK OCHOZŠTÍ VÁPENÍCI VYTRESTALI ŠEVCE

Vápno se v Krasu páliło v řadě míst, ale nejčistší vápenec se prý těžil v okolí Ochoze, a tak to dá rozum, že nejlepší vápno muselo být právě odtud.

Vápeníci měli po celý rok plné ruce práce. V zimě káceli v lese, aby měli dost dřeva na pálení, navázeli vápenec, pak páliili, a jakmile slezl poslední sníh, chystali povozy, nakládali vápno a vyráželi do světa. To se pak ve vsích i městech na jih od Ochoze ozývalo jejich volání: „Vápno, vápínko na prodej!“ Lidé vybíhali z domů a kupovali. Ten jenom kbelík, jiný toho chtěl třeba plné troky, jak kdy a jak kde.

V jedné dědině před Brnem stávala chaloupka a v ní bydleli a pracovali tři ševci. A jak zaslechli to volání, nechali všeho, vyběhli na ulici a začali se vápeníkům posmívat: „Ochozáci, vápěňáci, hulákají jak bubáci, a ze všeho nejvíce maj děravý střevíce!“ To se ví, že to ty Ochozáky mrzelo, zvláště když to s těmi střevíci byla tak trochu pravda, ale dlouho si toho pokřiku nevšímali. Ale pak se přece jen jednou dopálili a řekli si, že to těm prťavcům oplatí, že jim dají za vyučenou. Při pálení dřeva získávali dehet a prodávali ho kolomazníkům. Tak ho nabrali do soudku, a jak jeli

ještě za tmy dědinou, zamazali tím ševcům okna a dveře. Ti pak zaspali, protože si mysleli, že je pořád ještě černá noc. Horší bylo to čištění. Skončili s tím až k večeru. Zrovna se vraceli vápeníci a hned spustili: „Ševci mají botu zalepenou v popu!“ Prťáci, vzteky bez sebe, se vyrojili jak vosy, ale když poznali, kdo to všechno spáchal, uznali, že si to za ty své posměšky zasloužili. Ti i oni se tomu všemu zasmáli a od těch dob spolu vycházeli dobře.

BÝČÍ SKÁLA

‘Býčí skála náleží k nejznámějším jeskyním Moravského krasu především díky unikátním nálezům z období halštatu. Jindřich Wankel zde od roku 1869 začal postupně odkrývat knížecí pohřeb ze 7. až 6. století před Kristem. Při pohřebním obřadu mělo být rituálně usmrceno na čtyřicet dívek (existují ovšem i jiné teorie, například, že se jednalo o přírodní katastrofu). Součástí nálezů byly bronzové a zlaté šperky, a zejména bronzová soška býka, což později vedlo k domněnkám, že podle ní dostala jeskyně své jméno. Podle všeho ale nesla název Býčí dávno před zahájením archeologického průzkumu.

* * *

Kdysi prý celý kraj kolem Josefského údolí sužoval nepopulární loupežník. Mnohokrát mu už byli v patách, ale nikdy se jim ho nepodařilo dostat, pokaždé jim beze stopy zmizel. A jak by ne, když sídlil v rozsáhlé jeskyni, kde se za podzemním jezerem rozkládalo nekonečné skalní bludiště, v němž se ukrýval. Po čase prý došla vládci podzemní říše trpělivost a lupiče za jeho zločiny proměnil ve velkého býka, který však nepřestával děsit lidi. Až jednou se v té jeskyni rozhodl přenocovat jakýsi krajánek nebo vandrovník, statečný člověk a veliký silák. Ten se býka, když ho v noci přišel strašit, nepolekal, nýbrž ho popadl za rohy a vláčel

ho sem a tam, až ho srazil na kolena. Když mu pak zkoušel zlomit vaz, býk zkontroloval a byl jako beránek. Zavedl svého přemohitele do jednoho zákoutí a naznačoval mu, že tam má kopat. Chlapík se do toho hned pustil holýma rukama a po dlouhé námaze vyhrabal dva sudy plné zlatáků. Jeden si nechal a druhý rozdál potřebným lidem. Tím byla spasena duše toho raubíře, a býk se už potom nikdy neukázal. Jen ta skála a jeskyně se po něm jmenují dodnes.

* * *

Tohle nebyla zdaleka jediná historka, co se o býkovi vyprávěla. Říkalo se také, že se odvažoval až do Josefova a procházel tam mezi domy, a dokonce nakukoval okny dovnitř. Pokud tam měli právě narozeného syna, věřili, že bude silný jako býk.

Rozhodně nebylo dobré býka pronásledovat. Mnozí věřili, že by je mohl zavést k pokladům. Takovým lovcům se pokaždé ztratil v podzemním bludišti, a oni pak měli co dělat, aby vůbec našli cestu ven. A nebylo údajně málo těch, kteří tam zahynuli hladem a vysílením.

Někdy se prý celá ta skála jako byvžňala a ze skalního okna nad vchodem do jeskyně šlehaly plameny, často se při tom chvěla zem a ozývalo se příšerné burácení. To tvrdili zpravidla kamarádi z mokré čtvrti, co se vraceli z adamovské hospody. A také vypravovali o strašidelném ohnivém hříběti, které vždy před půlnocí vybíhá z Býčí skály a prohání se celým údolím. Možná to bylo ono ohnivé zvíře, které vyděsilo jakéhosi dráteníka, když přenocoval v nedaleké jeskyni Kostelík.

* * *

Také se vyprávěly příběhy o permonících, o strašidlech, co tam hlídají poklady, a ještě mnoho jiných historek se povídalo. V každém případě se k Býčí skále nikdo moc nehrnul, zvláště v noci ne, a nelze se ani divit tomu, že ji měli v převelické úctě.

Našli se však dva veselí kumpáni, myslivečtí adjunkti to byli až odkudsi z Čech, z království, jak se tehdy říkalo, a ti si připadali osvícenější než podle jejich názoru zdejší zaostalý lid. A tak nebylo divu, že se všem těm povídačkám smáli a nakonec se vsadili, že tam v té jeskyni přenocují. A šli. Když se druhý den nějak dlouho nevraceli, vydali se je lidé z vesnice hledat. A našli je tam ležet celé bez sebe, mokří byli jak myši, po těle samá modřina a boule a třásla jimi zimnice. Trvalo dlouho, než se zotavili. Ale s tím, co se tehdy v Býčí skále dělo, se nesvěřili nikomu. Oba pak brzy požádali o přeložení.

* * *

Také se našli dva takoví chytráci, kteří si řekli nač honit stádo z pastvy každý den až do vesnice, když může přenocovat v Býčí skále? Tak ten vchod uzavřeli plotem z větvi a mysleli si, jak na to vyzráli. Jenže v noci je vzbudilo strašné dupání celého stáda, dobytčata vyděšeně řičela a skála byla jakoby v jednom ohni. A ještě se údolím blížil mnohohlasý zpěv, znělo to jako pohřební chorál. To už bylo na oba příliš, vzali do zajecích a nezastavili se, až doma. Teprve za bílého dne se tam ještě celí vystrašení odvážili. Našli to své stádo namačkané u východu z jeskyně a některé krávy pak tři dny nedojily.

* * *

Jeden muzikant z Habrůvky se vracel z Adamova. Hrál tam v hospodě. Měl s sebou malého synka, protože jeho žena se bláhově domnívala, že když bude mít na starost to děcko, nebude tak chlastat a z toho, co si vyhrál, donese aspoň nějaký ten krejcar domů. Jako by ho neznala! Když se pak potácel temným údolím, o klukovi skoro ani nevěděl. Určitě by ho ztratil, nebýt toho, že ten se držel jeho kabátu jako klíště, protože se v té tmě strašné bál. Zrovna míjeli Býčí skálu, když táta usoudil, že už toho má víc než dost a že si musí na chvíli odpočinout. Sedl na pařez a v tu ránu spal, jako když ho do vody hodí. Chlapeček se ho pokoušel vzbudit, ale marně. Spíš by probudil ten pařez. A jak tak sedí vedle tatínka, a přece sám, a jektá zubama zimou a trochu i strachem, slyší najednou za sebou krásnou hudbu. Zněla z té jeskyně, která už nebyla černá, ale linula se z ní stále silnější zář a v ní se objevili jacísi páni, celí v černém byli, a mířili přímo k němu. A to na tom bylo divné, že se ten hoch vůbec nebál, jen čekal, co bude. A tu mu jeden z těch pánů povídá: „Hrajeme tam kuželky, ale nemáme nikoho, kdo by nám je stavěl. Chceš?“ A když chlapec přikývl, že ano, pohládl ho ten pán a řekl: „Tak pojd' a neboj se, táta ti neuteče.“

Vešli do jeskyně a za chvíli se ocitli v krásně vyzdobené místnosti a chlapec jim pak skutečně stavěl kuželky, ani nevěděl, jak dlouho to trvalo. Když skončili, vtiskl mu ten pán do dlaně dukát a povídá: „Tady máš odměnu, ale tátovi to neukazuj, až mamince.“ Vzal ho za ruku a vyvedl ho ven. Táta se zrovna probouzel. Domů dorazili až za svítání. Ustaraná máma na ně čekala s válečkem na nudle v ruce, ale chlapeček jí naznačil, aby nekřičela, a když táta sebou praštil na postel, dal jí ten zlaták a všechno jí pěkně vypověděl. To bylo radosti!

A táta, když se druhého dne probudil, byl jako vyměněný, šel do sebe a dočista se polepšil, takže pak žili šťastně až do smrti.